

NÈLIDA CELMA, YOLANDA SERRANO

EL CARRER PIFERRER:
VESTIGI DE L'ANTIC CAMÍ DE SANT ANDREU A HORTA

Aquest article constitueix una petita síntesi de l'estudi que estan realitzant Emma Dalmau, Eva Garcia, Mireia Tresserras, Yolanda Serrano i Nèlida Celma, sobre l'antic camí d'Horta.

L'Antic Camí de Sant Andreu a Horta

El carrer Piferrer constituïa una part de l'antic camí que comunicava la parròquia de Sant Andreu amb Horta. Tot seguit fem una descripció del recorregut d'aquesta via, tenint en compte l'actual urbanització de la zona.

Iniciem el recorregut del camí deixant l'església. Davant nostre tenim la plaça d'Orfila amb l'edifici de l'Ajuntament (construït el 1842 i reformat al 1870). Continuem el nostre trajecte cap a l'oest. El camí seguia més o menys paral·lel al carrer de l'Ajuntament. Per bé que les edificacions d'aquest carrer són del segle XIX, hom creu que el carrer existia des del segle XIV.

Arribem a la Plaça del Comerç, situada a la cruïlla dels camins d'Horta i Barcelona-Vallès (carrer Gran de Sant Andreu). Al segle XVII ja en tenim notícies tot i que es pot pensar que el seu espai és molt anterior. Travessant el carrer Gran de Sant Andreu, el camí d'Horta continuava per l'actual carrer Pons i Gallarza (1914), anteriorment Sant Llorenç. La proximitat del Mercat de Sant Andreu fa que avui aquest carrer sigui molt transitat. Recordem que en un principi es celebrava un mercat setmanal que

es repartia entre la Plaça Orfila, Plaça del Comerç, un tros del començament de Pons i Gallarza i l'antiga plaça de vendre situada cap al carrer Mateu Ferran. Avui tenim la Plaça Mercadal.

El caràcter del carrer Pons i Gallarza ve determinat per la seva vinculació amb el camí que duïa cap a Vilapicina i Horta, que ens ha donat una tipologia arquitectònica diversa que ens ajuda a conèixer l'evolució històrica de la zona. Així trobem des d'una antiga casa pairal "Ca l'Estruc", una antiga fàbrica de teixits, ara "Casal Catòlic", edificis modernistes, un possible pilar de l'aigua de la font de Canyelles, ara transformador elèctric, fins arribar als pisos d'època moderna. De fet els carrers que travessen l'antic carrer de Sant Llorenç conserven conjunts arquitectònics que han mantingut un caràcter propi. Així tenim per exemple el carrer Gordi: un carreró sense sortida anterior al segle XVI que constitueix un dels conjunts semiindustrials més vells del poble, amb construccions fabrils de finals del segle XIX i una vivenda popular del XVII al fons. Segueix també a la dreta el carrer Cerdà, amb un conjunt de vivendes de finals del XVIII en una de les illes més antigues del poble (segle XV).

Continuem el nostre trajecte. Després de deixar el carrer Pons i Gallarza arribem a la cruïlla amb el carrer Riera de Sant Andreu, per on passava la riera del mateix nom.

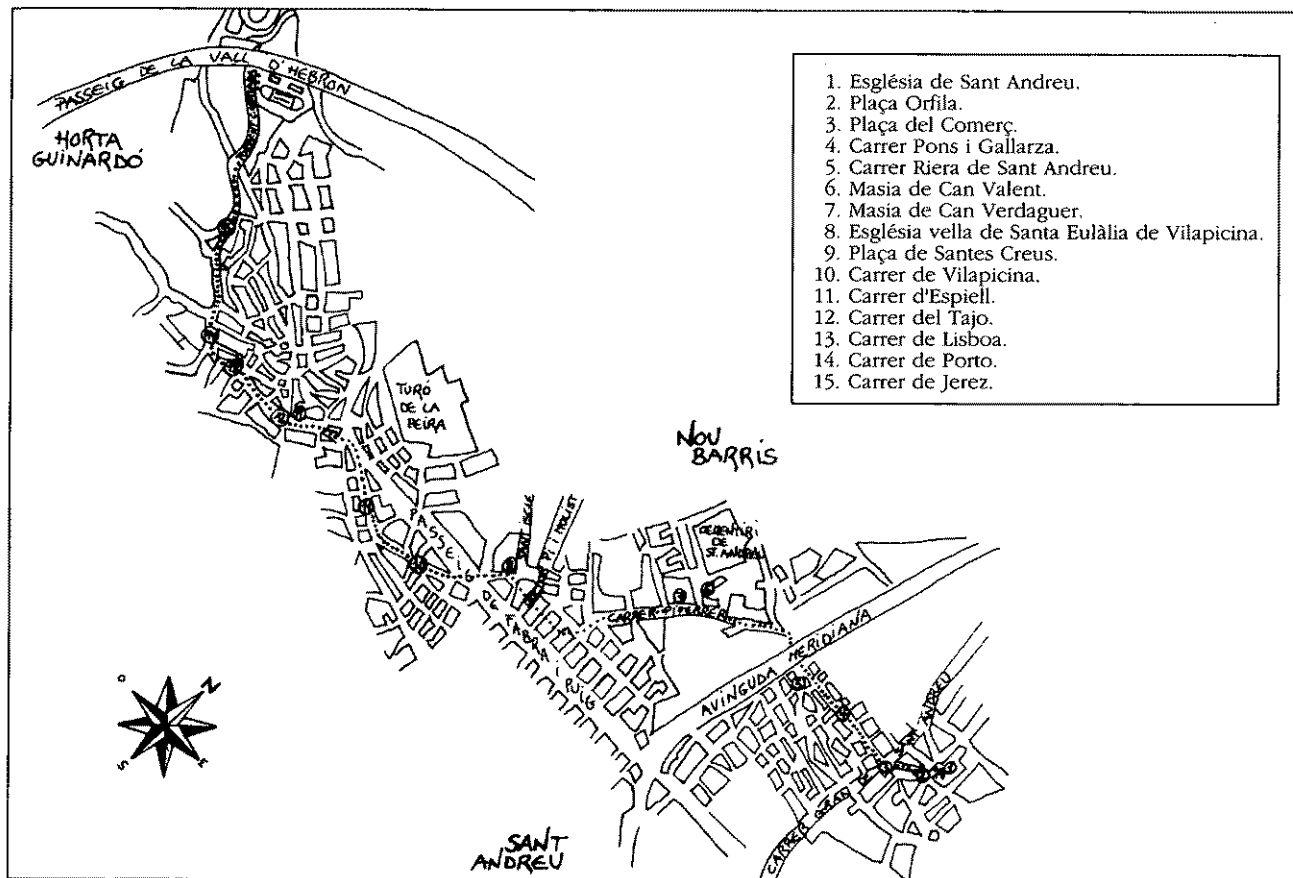
Hem de pujar un bon tros per posar-nos a l'alçada d'aquest carrer; recordem que, fins i tot, abans hi havia uns esglaons. Suposem que aquest desnivell es produïa amb la deposició dels materials que arrossegava l'aigua.

El camí d'Horta seguia la riera de Sant Andreu lleugerament inclinant-se cap a la dreta. Creuava el que ara és Concepció Arenal i la Meridiana. El pont de ferro que avui creua aquesta gran avinguda acabava a la cruïlla dels carrers Piferrer i Garrofers, cruïlla inexistent ara, a causa de les obres.

El camí cap a Horta deixava la riera de Sant Andreu, convertida en el carrer de Garrofers, i continuava amb direcció est-oest, seguint, per tant, el recorregut del carrer Piferrer. Cal destacar d'aquest carrer el seu tram antic, que presentava cases menestrals a banda i banda, així com dues masies, Can Valent i Can Verdaguer, que avui encara perduren.

El carrer Piferrer travessava el torrent del Piqué. Aquest torrent anava arran dels tallers del ferrocarril, i rebia els noms de Quintana a Horta, de Parellada a Sant Andreu i d'Estadella al Bon Pastor. Es tractava d'una zona rica en aigües, ja sigui per l'existència de torrents o de mines, com la font de Canyelles o la mina privada de Can Verdaguer.

Quan deixem a mà dreta el carrer Casas i Amigó, el tram antic

queda enrera, les cases que apareixen a continuació són ja modernes producte de la urbanització dels anys 60.

Arribem, així, a la fi del carrer Piferrer. La línia del camí cap a Horta queda tallada pels blocs de pisos ubicats als carrers Santanyí i de Desfar.

Abans encara es podia veure com el camí s'inclinava una mica cap a la dreta per passar pel darrera de la nova església de Santa Eulàlia de Vilapicina, tot cercant vorejar el Turó de la Peira.

El camí anava paral·lel al Passeig de Fabra i Puig i travessava els actuals carrers de Pi i Molist i de Sant Iscle. Aquest últim ens assenyala el que era el camí dit de Romanet o camí vell de Sant Iscle. L'encreuament d'aquest camí amb el de Santa Eulàlia (o de Sant Andreu cap a Horta) rebia el nom de "quatre camins" o "les estrates forcatas".

Continuem pel carrer de Pere Artés, deixant a mà esquerra el mercat de la Mare de Déu de la Mercè, per passar sota del pont tribuna del conjunt arquitectònic del segle XVIII format per l'església vella de Santa Eulàlia de Vilapicina i la masia de Can Basté. A mà esquerra deixem aquest darrer edifici, també conegut com Can Nadal, construït possiblement sobre una torre medieval que per la manca d'utilització s'ha deteriorat. A mà dreta, deixem Can Artés, edifici que presenta portes dovellades i finestres de tradició gòtica.

El traçat del camí cap a Horta queda ara tallat per Fabra i Puig, però continua per l'actual carrer de Vilapicina i carrer d'Espiell. Passava per sota de Can Peguera (contrafort més baix del Turó de la Peira), entrava a la Riera d'Horta i la seguia fins arribar al poble d'Horta, seguint el que ara és el carrer del Tajo. El camí acabava a l'actual plaça de Santes Creus, on hi havia l'antiga Casa de la Vila d'Horta.

El viatger podia continuar el seu trajecte cap al Guinardó, l'antic Selvià. Seguia els actuals carrers del Tajo, de Lisboa, de Porto i bona part del de Jerez. Antigament el camí deixava a la dreta la Casa de la Vila i continuava pel carrer Major d'Horta amunt; passava pel costat de Can Cortada i continuava fins a Valldaura.

Sortia d'Horta, creuava la carretera de Cornellà deixant les Llars Mundet. Pujava vora on és el Laberint seguint el camí antic de Valldaura per després anar en direcció a Cerdanyola. Després del coll, s'arribava a una casa de pagès que havia estat palau del rei Martí I l'Humà i continuava pels boscos direcció cap a Sant Cugat.

El carrer Piferrer

Arribat aquest punt, dedicarem, doncs, la nostra atenció a un dels últims vestigis d'aquest camí: el carrer Piferrer.

Creiem que davant la seva desaparició és necessari que quedi constància del seu devenir històric.

A l'anomenat barri de Porta, a l'actual districte de Nou Barris, hi trobem aquest carrer, prop dels antics terrenys del Ferrocarril del Nord, delimitats pel Passeig de Fabra i Puig, la Meridiana i el Passeig Valldaura. La necessitat d'un parc esportiu per a la zona fa que es porti endavant un projecte urbanístic que provocarà la desaparició del tram més característic del carrer.

Un primer projecte correspon al Pla Cerdà (1859), que hi preveia una urbanització com a l'Eixample barceloní, però que no es portà a terme. Cal destacar que la línia de tren de Barcelona a Lleida passava per on avui hi ha l'Avinguda Meridiana. El 1969, l'Ajuntament de Barcelona convoca un concurs, prenent només un 25% del sòl per equipaments, però serà al 1976 quan es concretarà la utilització de la zona i es defineix el carrer Rio de Janeiro com a via ràpida i d'enllaç. Aquest projecte va tenir una resposta negativa per part dels veïns que al 1977 varen constituir una coordinadora de veïns per tal d'aconseguir els terrenys per a més serveis, tot respectant les peculiaritats de l'àrea.

Finalment, al mes de maig de 1987 es va posar la primera pedra del Parc Esportiu RENFE-Meridiana. Actualment ja està construït el Complex Esportiu de Can Dragó i encara continuen les obres per la construcció dels diferents equipaments. Aquestes han canviat totalment la fesomia de la zona, i aquests canvis han afectat el tram més tradicional del carrer Piferrer. Esperem que es respectin elements tan característics com són les seves masies, elements que ens deixen constància del seu passat històric. Un passat vinculat al camí que unia l'antic poble de Sant Andreu i Horta, fins que l'any 1877 s'urbanitzà la rambla de Santa Eulàlia (avui Passeig de Fabra i Puig). Més tard el traçat de la Meridiana va separar definitivament el carrer Piferrer de Sant Andreu de Palomar, per després passar a formar part del districte de Nou Barris.

El tram més antic del carrer Piferrer presentava cases a banda i banda de la seva calçada d'asfalt. Es tractava de cases pairals o menestrals. A mà dreta tenim una filera de cases de dos pisos que han conservat tot el seu caràcter de poble. A la primera planta, hi trobem una porta petita que servia d'entrada a l'interior de l'habitatge, al costat d'una de més gran que

podia donar pas a la quadra. De fet hem comprovat que encara hi ha una casa que la conserva amb animals. Al pis s'obren una finestra i un balcó.

La teulada és de doble vessant i darrera de l'habitatge hi ha un pati exterior amb un safareig i uns petits horts per al conreu familiar.

A la façana d'aquesta filera de cases hi ha dues capelles, una al començament i l'altra al final respectivament, les quals no presenten cap imatge; això no obstant, abans hi havia les figures de Sant Agustí i de la Mare de Déu, les quals, ara, estan a la casa d'un particular veí nostre.

Deixem els solars que resten a mà dreta, propiciats per l'enderrocament de diverses cases, i ens trobem, més endavant, amb unes cases de les mateixes característiques que les anteriors però de tres plantes.

Tot seguit tenim les masies de Can Valent i Can Verdaguer.

La primera d'elles construïda al segle XVI i destacable pels seus ornaments arquitectònics. Actualment aquesta masia es troba en estat d'abandonament i amenaça d'enrunar-se, la teulada és mig enfonsada. Anys enrera Sebastià Padrós, un jardiner, vivia a la finca, després de mort una empresa constructora se'n va fer càrrec i la utilitzava com magatzem i centre administratiu. Actualment és propietat municipal i es troba inclosa en el catàleg del Patrimoni Barceloní. La segona masia, de més de tres-cents anys, encara és habitada per pagesos que conreen els petits horts de la propietat. En el passat els seus camps arribaven fins la Meridiana; actualment s'hi construeix un institut en bona part dels terrenys. La família de Roc Samsó, el propietari de la masia, es va instal·lar a les terres el 1909 en qualitat d'arrendatària i des de llavors se n'ha encarregat. Des de 1987 els pagesos ja no van a vendre els productes de la terra, sinó que els destinen al propi consum. La masia consta en el catàleg del patrimoni arquitectònic històrico-artístic de la ciutat. L'estructura inicial de la casa contrasta amb la de les vivendes urbanes. Consta de planta, pis amb quatre habitacions dormitori i golfes. Una gran sala central presideix la planta i el primer pis. A baix hi ha la cuina amb llar de foc i una llarga taula al mig. També es conserven els corrals.

La zona destaca per la seva activitat agrícola afavorida, en gran part, per la riquesa d'aigües. Així doncs, podien trobar mines d'aigües com Canyelles o la mina de Can Verdaguer, i torrents com Can Piqué o riera de Sant Andreu.

Hem destacat l'ambient rural perquè en el carrer Piferrer no hi ha gué cap indústria important. Anys enrera hi havia un carboner i una fari-nera, més endavant s'hi instal·là una factoria de la "Rània".

El caràcter de poble rural ens ha arribat fins avui. Caràcter que també li ve donat per les transformacions que ha sofert al llarg de la seva

història; així, dels palomars de Geribert al segle XI, arribem als grans camps del cultiu que foren ocupats pels tallers del Ferrocarril del Nord enderrocats pel nou pla urbanístic.

Quan deixem Casas i Amigó, carrer transversal a Piferrer, ens trobem amb edificacions modernes, fruit de la urbanització dels anys 60, que no tenen res a veure amb el "nostre" tram que restarà en l'oblit.